

ТЯГАР ІСТОРИКА ТА ПІДНІСТЬ ІСТОРИЧНИХ НАУК У ФІЛОСОФІЇ ІСТОРІЇ ХЕЙДЕНА ВАЙТА

Олена Мішалова

Анотація. Стаття присвячена розгляду основних ідей важливої праці американського теоретика історії Хейдена Вайта – *Тягар історії*, яка є надзвичайно цікавою як з точки зору еволюції філософсько-методологічного підходу до вивчення історії самого Вайта, так і з точки зору розвитку сучасної теорії історії в межах аналітичної філософії. Слід відмітити, що для широкого наукового загалу зазначена робота Вайта досі часто залишається в тіні більш відомої його праці *Метаісторія: Історична уява в Європі у XIX ст.* (1973 р.), що не є дивним, зважаючи на її теоретичну та практичну цінність і вагу. В статті підкреслюється, що соціальна і політична компетентність громадян, набута завдяки знанням з історії, передбачає здатність приймати виважені рішення з урахуванням наслідків своїх рішень та дій. Ця здатність є критично важливою для функціонування та виживання демократичних суспільств. У цьому контексті запропонований переклад праці Вайта *Тягар історії* набуває надзвичайної актуальності. Вайт звертає увагу до важливих концептуальних і методологічних проблем сучасної історичної науки – прихильність до «традиційних» практик історіописання доби XIX ст., орієнтація на моделі науки та мистецтва позаминулого століття, а також консервативність у відношенні до нових методологічних підходів у сучасній філософії науки, теорії літератури та мистецтві. Вайт переконує, що історія має бути простором для «методологічного космополітизму» і не боятися активно залучати методи та підходи з інших галузей знання, передусім з інших суспільних і гуманітарних наук. Крім того, головним мотивом праці Вайта є наголошення на другій важливій функції історичної науки поряд з вивченням минулого, а саме: постійне переосмислення питання, яким чином минуле можна використати для здійснення етично відповідального переходу від сьогодення до майбутнього, позбавленого «тягара історії» (негативних патернів поведінки, наприклад агресії у зовнішній політиці стосовно сусідніх країн, травматичний історичний досвід у зв'язку з такою агресією тощо). Визначальну роль у цьому процесі звільнення суспільств від подібного роду наслідків минулого – «тягара історії» – відіграють історики. Тому на рівні з принципами наукової об'єктивності та істинності, ми маємо усвідомлено приймати принцип етичної відповідальності історика, що означає реалізацію «гуманізуючого ефекту» від вивчення історії.

Ключові слова: «тягар історії», історичний наратив, наука, мистецтво, відповідальність історика.

Тягар історика в наш час полягає в тому, щоб відновити гідність історичних наук на основі, яка зробить їх співзвучними цілям і завданням інтелектуальної спільноти в цілому, тобто трансформувати історичні науки таким чином, щоб дозволити історичну брати позитивну участь у звільненні сучасності від тягара історії.

Хейден Вайт

Наративна філософія історії в межах аналітичної традиції зароджується у працях Артура Данто, Луїса Мінка і Хейдена Вайта як опозиція до ранньої аналітичної філософії історії, як відповідь на намагання деяких ранніх аналітичних філософів автоматично застосовувати позитивістську методологію до вивчення минулого. Той факт, що природничі науки отримали максимум користі від її використання, надихав таких філософів, як Карл Гемпель¹ чи Вільям Дрей,² до спроб імплементувати основні позитивістські настанови (емпіризм, єдність науки та наукових методів, принцип верифікації, об'єктивність наукового знання, можливість вивчення людського суспільства за допомогою наукових методів) у більш «жорсткій» чи «пом'якшеній» формі в методологію дослідження минулого. У такий спосіб вони прагнули зберегти ідею єдності науки і захистити науковий статус історичних дисциплін перед обличчям набувшого популярності неопозитивізму представників Віденського гуртка з його тезами про примат досвідного знання (яке спирається на те, що нам «безпосередньо дане»), чим встановлювалася межа для змісту легітимної науки, та метод логічного аналізу, який має застосовуватися до емпіричного матеріалу. В результаті наукова робота має досягати своєї мети – творення єдиної науки.³ Проте предмет вивчення історичних наук – минуле – не становить безпосередню даність, яка завжди під рукою

¹ *Hempel C.G.* The Function of General Laws in History. *The Journal of Philosophy*. 1942. Vol. 39. №2. С. 35-48.

² *Dray W.* «Explaining What» in History. In *Theories of History*. Edited by Patrick Gardiner. New York: Free Press. 1959. P. 403-408.

³ *Карнап Р., Ган Г., Нейрат О.* Наукове світорозуміння – Віденський гурток. *Актуальні проблеми духовності*. Вип. 13. Кривий Ріг, 2012. С. 105.

чи до якої постійно можна звертатися з метою проведення експериментів. Іншими словами, історичне знання не може бути зведеним до протокольних речень («речень про досвід»), що можуть бути чітко верифіковані. Відповідно до неопозитивістського підходу, це говорить про те, що історію не можна віднести до царини емпіричної науки, історичне знання, на зразок метафізики, є безсмысленим (історичні речення не вказують на реальні стани справ) і якщо воно містить щось осмыслене, то це «*вираження життєвого почуття*» стосовно минулого. Зокрема, Рудольф Карнап в своєму проєкті подолання метафізики наголошує:

Смысл речення полягає в методі його перевірки. Речення стверджує лише те, що в ньому може бути перевірено. Тому речення, якщо воно взагалі щось стверджує, може стверджувати лише емпіричний факт. Про те, що в принципі лежить поза межами досвіду, не можна нічого ні сказати, ні подумати, ні запитати. [...] Логічний аналіз, таким чином, виносить вирок безсмысленості будь-якому удаваному пізнанню, яке прагне перевищити досвід або вийти за його межі. [...] Далі вирок стосується будь-якої *філософії цінностей* чи *філософії норм*, будь-якої етики або естетики як нормативної дисципліни. Адже об'єктивна істинність цінності або норми не може (також за поглядами філософів цінностей) бути емпірично перевірена або виведена дедуктивно з емпіричних речень; тому її взагалі не можна висловити (за допомогою осмысленого речення).⁴

Внаслідок такої позиції історичне знання заперечувалося двічі: як неемпіричне та ціннісно й теоретично навантажене. Це вимагало потужної контраргументації зі сторони філософів історії в межах англо-американської (аналітичної) філософії, які продовжували йти в фарватері ідеї єдності науки. Виходячи з різних концептуальних засад, дуже потужно на захист історії як науки встали Артур Данто та Робін Коллінгвуд. На перший погляд, концептуально і методологічно їхні підходи здаються дуже різними, проте вони містять одну спільну важливу настанову: розгляд історії як самостійної науки серед інших наук.

Наприклад, Данто високо оцінює гемпелівську інтенцію надати наукове пояснення людським вчинкам, однак не погоджується з тим способом, яким Гемпель намагався довести, що структура наукового пояснення має бути тією ж самою незалежно від того, чи воно має справу з діями людини або з не-людською поведінкою. Він прагнув показати, що ми можемо і справді пояснюємо людську поведінку.

⁴ Карнап Р. Подолання метафізики логічним аналізом мови. *Актуальні проблеми духовності*. Вип. 24. Кривий Ріг, 2023. С. 134-136.

Відповідно до думки Данто, загалом ця ідея Гемпеля є слушною, як і теза про єдність наукового методу. Відмінність полягає в тому, які засоби використовують науковці (як фізики, так і історики) для описів та пояснень свого предмету дослідження. По-перше, існує серйозна відмінність в мові, зокрема, в науковій лексиці, яку застосовують дослідники для опису своїх феноменів. Науки про людину, як правило, використовують «не-логічну» лексику [*non-logical* vocabulary] для опису дій індивідів та людських колективів, оскільки людські істоти є вільними дієвцями. По-друге, історики послуговуються наративом (оповіддю), який за своєю природою є формою пояснення, оскільки наратив описує, пояснює й оповідає одночасно. Тому не може бути якогось окремого історичного пояснення. Наративний опис та історичне пояснення являють собою нерозривну єдність в межах історичної оповіді. В іншому історик так само висловлює істинні твердження про минуле і не важливо, чи це твердження про події, про людей чи про речі будь-якого роду.⁵ Далі він продовжує: «немає жодного протиставлення, як це часто припускають, між історією як такою і фізикою як такою, є протиставлення між історією і фізикою (або будь-якою наукою), з одного боку, та ідеалізованою моделлю, яка не відповідає жодній реальній науці, а є лише фантазією логіка, з іншого боку».⁶

Стосовно звинувачень в неемпіричності історичної науки, то Данто наголошує, що далеко не всі галузі сучасної природничої науки мають можливість безпосереднього спостереження за своїм предметом дослідження, оскільки це, переважно, характеристика елементарних наук (певних розділів геології чи зоології), але не атомної фізики до прикладу. Тому неможливість безпосереднього доступу до предмету вивчення не становить перед історією якихось специфічних проблем у порівнянні з іншими сучасними розвиненими науками, оскільки це є їхньою спільною рисою. Саме з метою дослідження та опису таких об'єктів вчені мають розробляти спеціальні технічні засоби і теорії. У випадку ж історичної науки сам факт відсутності безпосереднього доступу до минулого породжує історію як науку.⁷

Схожої думки дотримується Коллінгвуд, підкреслюючи, що історія є наукою особливого виду, оскільки вона вивчає події, недоступні нашому спостереженню, і вивчає ці події дедуктивно, виводячи їх з

⁵ *Danto A. C. Narration and Knowledge. New York: Columbia University Press, 2007. – С. 201-206, а також С. 33.*

⁶ *Там само.* – С. 216.

⁷ *Там само.* – С. 95-99.

чогось іншого, що є доступним нашому спостереженню, і що історик називає «свідоцтвами» про події, які його цікавлять.

Якби він [історик] або хтось інший міг мати те саме знання про ті самі події завдяки пам'яті, другому зору чи якійсь уеллсівській машині для повернення в минуле, то це знання не було б історичним, і доказом цього було б те, що він не зміг би представити ні собі, ні будь-якому іншому критикові його тверджень свідоцтва, на основі яких він його виводить.⁸

Коллінгвуд зазначає, що історична думка ніколи не може бути про ситуації чи процеси «тут і тепер», її об'єктами дослідження виступають події, які завершилися, і умови, які більше не існують. Особливістю є те, що вони стають об'єктами історичної думки лише тоді, коли перестають сприйматися або спостерігатися безпосередньо. Тому всі теорії пізнання, які розглядають його як взаємодію чи відношення між суб'єктом і об'єктом, що реально існують, але протистоять один одному в реальному часі, роблять історію неможливою. Для Коллінгвуда історична наука є не чим іншим, як відтворенням думок минулого у свідомості історика. Однак це не про пасивне підкорення чарам чужого розуму, це праця активного, а відтак критичного мислення. Історик не просто відтворює минулу думку, він відтворює її в контексті власного знання, а отже, в процесії відтворення критикує її, формує власне судження про її цінність, виправляє помилки, які може в ній розгледіти. Ця критика думки минулого, історію якої він простежує, не є чимось вторинним по відношенню до простеження історії самої думки. Коллінгвуд наголошує, що така критика є неодмінною умовою самого історичного пізнання. Тому історичне пізнання є не лише дискурсивним, але й вивідним, що, на його думку, можна вважати «теорією історичного знання в межах здорового глузду».⁹ Він продовжує:

Історія має спільну рису з будь-якою іншою наукою: історик не може претендувати на будь-яке окреме знання, окрім тих випадків, коли він може обґрунтувати своє твердження, показавши, по-перше, самому собі, а по-друге, будь-кому іншому, хто здатен і бажає слідувати його аргументації, підстави, на яких воно засновується. Це те, що ми мали на увазі, описуючи історію як вивідну. Знання, завдяки якому людина є істориком, – це знання того, що свідоцтва, які є в її розпорядженні, підтверджують певні події.¹⁰

⁸ *Collingwood R.G. The Idea of History. Oxford: Clarendon Press, 1946. – С. 252.*

⁹ *Там само. – С. 233-234, 228, 215.*

¹⁰ *Там само. – С. 252.*

Таким чином, відповідно до позиції Коллінгвуда, історична наука є конструктивною за своєю природою, а історичне знання є інтерполяцією між твердженнями, запозиченими у авторитетів (з історичних джерел та свідоцтв), та іншими твердженнями, які передбачаються ними. У такий спосіб історик може наново відкрити те, що було повністю забуте, в тому сенсі, що до нього не дійшло жодних свідчень про це через безперервну традицію від очевидців. Він може навіть відкрити те, про що до його відкриття ніхто не знав (що щось взагалі відбулося). Історик робить це частково завдяки критичному ставленню до тверджень, які містяться в його джерелах, частково завдяки використанню так званих неписемних джерел, які все частіше застосовуються в міру того, як історія стає все більш впевненою у власних методах дослідження.¹¹

Хейден Вайт у своїх численних працях – монографіях та окремих статтях – продовжує цю лінію обґрунтування історії як галузі наукового знання, що має зосереджуватися на розробці свого концептуально-понятійного й методологічного апарату, постійно оновлюючи його з урахуванням найновіших ідей та засобів сучасних філософії науки, літературної теорії і мистецтва. З іменем Вайта асоціюють конструктивістський поворот у аналітичній філософії історії, пов'язаний з розробкою ним оригінальної концепції історичного нарративу як конструкту, створеного істориком.

У праці *Метаісторія. Історична уява в Європі XIX ст.* Вайт пропонує розглядати історичний твір (текст) як «те, чим він є в найбільш явному вигляді, тобто як вербальну структуру у формі нарративного прозового дискурсу, що претендує на роль моделі, або образу, минулих структур і процесів в інтересах пояснення того, якими вони були, шляхом їхньої репрезентації».¹²

Свій підхід до вивчення історичного мислення XIX ст. на основі аналізу праць видатних істориків та філософів історії Вайт називає формалістським та ставить собі за мету створити ідеально-типову структуру «історичного твору». XIX ст. можна вважати найбільш «історичним» століттям в Європі у тому сенсі, що саме в той час історія починає усвідомлюватися як самостійна наука, що має важливу суспільну місію, а історики та філософи історії починають розробляти власну методологію та осмислювати структуру і форми організації історичного знання. Розглядаючи історичні нарративи передусім як

¹¹ Там само. – С. 238-240.

¹² White H. *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe.* Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1973. – С. 2.

вербальні структури, Вайт покладає визначальну відповідальність у написанні історії на істориків. Статус історичних творів (наративів) як можливих моделей історичної репрезентації чи концептуалізації не залежить від характеру «даних», які історики використовували для підтримки своїх узагальнень, чи теорій, на які вони посилалися для їхнього пояснення; він залежить радше від послідовності, узгодженості та пояснювальної сили відповідних бачень історичного поля самими дослідниками. Саме тому вони не можуть бути «спростовані», а їхні узагальнення – «дезаууровані», ані шляхом апеляції до нових даних, які можуть з'явитися в подальших дослідженнях, ані за допомогою розробки нової теорії для інтерпретації наборів подій, що становлять об'єкти їхньої репрезентації та аналізу. Їхній статус як моделей історичної оповіді й концептуалізації залежить, зрештою, від передконцептуальної і специфічно поетичної (у сенсі конструктивної) природи їхніх поглядів на історію та її процеси.¹³

Така посилена увага Вайта до вивчення історичних текстів і процесу історіописання була зумовлена також впливом на нього ідей конструктивізму та текстуалізму. Конструктивізм або конструкціонізм (часто ці терміни використовуються як синоніми), як зазначає Ева Доманська, став особливо важливим у дискусіях теоретиків історії в 70-х роках минулого століття і був пов'язаний із специфічним способом бачення дійсності, концепцією науки, теорією пізнання та методологією. Ключовою для нього була проблема заперечення об'єктивного існування дійсності минулого й можливості безпосереднього доступу до неї. Дійсність є доступною лише через мову та конструюється в наративі. Тому історик розглядається як творець минулого у розумінні написання історії (історичних наративів). Конструктивісти критикували науку за її фізикалізм і сцієнтизм, залучаючи до своїх досліджень методологічні напрацювання з теорії літератури й мистецтва. Конструктивізм відкидав можливість осягнення єдиного та правдивого образу минулого (оскільки немає абсолютних критеріїв визнання його правдивості) і висловлювався за плюралізм (існує не одна історія, а різні історії), ставлячи під сумнів класичну концепцію істини. Важливою рисою конструктивізму був культурний детермінізм, який передбачав, що всі науки – це витвори культури, а тому будь-яке пізнання є культурно детермінованим. Стосовно історії приймалося твердження, що історичне знання саме створює свій предмет досліджень. В текстуалізмі текст виступає своєрідною парадигмою культури, прихильники

¹³ Там само. – С. 4-5.

текстуалізму зауважували, що світ є текстом або має текстуальну природу, тому щоб його правильно зрозуміти та проінтерпретувати необхідно розробити адекватні методи аналізу текстів.¹⁴

Під впливом цих настанов Вайт формулює свої ідеї історичного нарративу, стратегій нарративізації історичного матеріалу і розуміння тексту як «тканини тропів та фігур», що давало привід критикувати його нарративну теорію історичного знання, як і нарративізм в цілому, на рівні з конструктивізмом та текстуалізмом за нібито заперечення існування будь-якої дійсності та можливостей її істинної репрезентації. Доманська наголошує, що жоден асоційований з цими напрямками дослідник нічого подібного ніколи не стверджував і не писав. Представники нарративної філософії історії лише зазначають, що до дійсності минулого немає безпосереднього доступу, що історичні факти існують лише в мовній площині (історичний факт як твердження про минуле). Жоден з них не стверджував, що репрезентації є вигадками, а лише, що вони нарративи, в ході конструювання яких історик спирається як на знання, здобуте в процесі дослідження, так і на уяву, а також свідомо чи несвідомо використовує сюжетні лінії, відомі з класичної літератури. Наприклад, історик може пояснювати історичні події та творити образ історії на зразок трагедії або комедії (песимістичний чи оптимістичний варіанти бачення подій та їхніх наслідків). Зокрема, Вайт, звертаючись до тези про плюралізм істин і принципово відкидаючи існування абсолютної істини, тим не менш не підтримував релятивізм як позицію. Він підкреслює, що істина про історичне минуле може оцінюватися тільки через співвіднесення з культурними припущеннями тих людей, хто це знання продукує, і у світлі культурних припущень тих дослідників, які хочуть його перевіряти.¹⁵

У цьому контексті вкрай важливо згадати про концепцію історичного пізнання Леона Голдстейна, яка надзвичайно вплинула на подальший хід розвитку нарративних теорій історичного знання, навіть незважаючи на той факт, що сам Голдстейн не відносив себе до прихильників нарративізму і, більш того, критикував їх за посилену увагу до дискурсивного чи текстуального виміру праці історика (способи організації історичного знання, його оформлення) та відсутність аналізу самого процесу історичного пізнання (способи осягнення минулого та шляхи проникнення в минуле). Він підкреслює, що процес написання

¹⁴ Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика: дослідження з теорії знання про минуле. Київ: Ніка-Центр, 2012. – С. 9-11.

¹⁵ Там само. – С. 11-12.

історії не дорівнює історичному пізнанню, історіописання являє собою важливий, але логічно другий етап продукування історичного знання. Проте наративісти зосереджуються лише на ньому, зводючи історичне пізнання до роботи з історичними текстами (нاراتивами). Його відома теза, що історія являє собою спосіб пізнання, а не форму дискурсу,¹⁶ стала майже афоризмом в сучасній аналітичній філософії історії.

Ключовою тезою Голдстейна є принципове розрізнення двох реальностей: дійсного минулого [real past] та історичного минулого [historical past], де під дійсним минулим він розуміє сукупність процесів і подій, які трапилися в минулому і до яких історик не має безпосереднього доступу, а під історичним минулим – ту історичну дійсність, яка є результатом спільної роботи істориків по «конституюванню» минулих подій. На його думку, історія не зацікавлена в минулому самому по собі, а лише в конституюванні минулих подій. Все, що ми знаємо про історичне минуле, ми знаємо завдяки його конституюванню в процесі історичного дослідження. Під історичним конституюванням Голдстейн розуміє набір інтелектуальних процедур, за допомогою яких історичне минуле реконструюється в ході історичного дослідження. Основною функцією історичного дослідження, таким чином, виступає конституювання історичного минулого.¹⁷ Голдстейн наголошує:

У практиці історії не існує нічого, що відповіло б безпосередньому об'єкту спостереження очевидцями. Минуле – реальне чи історичне – точно не відповідає. Свідок протистоїть об'єкту; його розповідь є результатом зустрічі з ним з його власної перспективи. Історик жодним чином не стикається з реальним минулим. Навпаки, замість того, щоб протистояти йому, він конститує історичне минуле.¹⁸

Люк О'Салліван звертає увагу до цікавого аспекту концепції історичного пізнання Голдстейна, а саме до його намагання обґрунтувати автономний статус історії як науки через звернення до ідеї колективного вироблення істориками історичного знання. Історія є знанням окремого виду, яке продукується істориками у відповідності з «професійними традиціями». Голдстейн не використовує поняття наукового співтовариства, відомого нам за працями Томаса Куна, проте пропонує поняття «інтелектуальна історична спільнота», яка фактично виступає в ролі медіатора між історичними свідченнями (на які історик спирається) та історичним минулим (що є результатом

¹⁶ Goldstein L. Historical Knowing. Austin and London: University of Texas Press, 1976. – С. xix.

¹⁷ Там само. – С. xix-xxii.

¹⁸ Там само. – С. 136.

його роботи) завдяки напрацьованій нею системі «інтелектуальних і теоретичних умов правдоподібності». Відповідно, історичне знання в значній мірі має «корпоративний» характер.¹⁹

Тому, коли такі нарративні філософи історії, як Вайт та Франк Анкерсміт, стверджували певну автономність історичних нарративів від минулого, вони мали на увазі саме дискурсивно-текстуальний вимір або «історичне минуле» в термінології Голдстейна, яке твориться істориками і являє собою опосередкований спосіб взаємодії з реальним минулим. На автономності історичної науки також наголошував Коллінгвуд, виокремлюючи декілька найбільш розповсюджених способів, за допомогою яких історик свідомо або несвідомо втручається в оповіді своїх джерел: по-перше, він вибирає з них те, що вважає важливим, і відкидає решту; по-друге, він виводить з них те, про що вони прямо не говорять; і, по-третє, він критикує їх, відкидаючи або змінюючи те, що він вважає дезінформацією або обманом. Іншими словами, майстерність історика полягає у вмінні поставити свої джерела на місце свідка, якого він має піддати перехресному допиту у такій самій мірі, як природознавець «допитує» природу, проводячи численні експерименти щодо неї. Проте у своїй найпростішій формі автономність історичної думки проявляється у роботі по відбору даних.²⁰ Коллінгвуд пише:

Історик, який намагається працювати відповідно до теорії здорового глузду і точно відтворювати те, що він знаходить у своїх джерелах, нагадує пейзажиста, який намагається працювати відповідно до теорії мистецтва, яка пропонує художнику копіювати природу. Йому може здаватися, що він відтворює у своєму мистецтві справжні форми і кольори природних речей; але як би він не намагався це зробити, він завжди відбирає, спрощує, схематизує, залишає те, що вважає неважливим, і додає те, що вважає суттєвим. Саме художник, а не природа, несе відповідальність за те, що потрапляє на картину. Так само жоден історик, навіть найгірший, не просто копіює своїх авторитетів, навіть якщо він не додає нічого від себе (що ніколи не буває можливим), він завжди залишає поза увагою те, що з тих чи інших причин вважає неважливим для своєї власної праці, або не може використати. Отже, саме він, а не його авторитет, несе відповідальність за те, що потрапляє до його праці. У цьому питанні він сам собі господар: його думка до такої міри є автономною.²¹

Згідно з Коллінгвудом, за конструктивну роботу в історичному пізнанні відповідає апріорна історична уява, яка має структурний, а не

¹⁹ O'Sullivan L. Leon Goldstein and the Epistemology of Historical Knowing. *History and Theory*. 2006. № 45. – С. 211, 219, 224.

²⁰ Collingwood R. G. *The Idea of History*. Oxford: Clarendon Press, 1946. – С. 325-236.

²¹ Там само. – С. 237.

орнаментальний характер. Тут Коллінгвуд посилається на Імануеля Канта і наголошує, що без цієї «сліпої, але необхідної здібності» ми ніколи б не змогли сприймати світ навколо себе. І якби це парадоксально не звучало, уява є необхідною для пізнання минулого в такому ж самому сенсі. Уявне, як таке, не є ні нереальним, ні реальним. Історична уява відрізняється від інших форм уяви не тим, що вона апріорна, а тим, що має особливе завдання – уявити минуле: не як об'єкт можливого сприйняття, оскільки воно вже не існує, а як те, що здатне завдяки цій активності стати об'єктом нашої думки.²²

В своїй теорії історії Вайт також звертається до питання історичної уяви як важливого концептуального інструменту в роботі історика. На основі ґрунтовного аналізу праць видатних істориків та філософів історії ХІХ ст. він пропонує вирізнити, на зразок Канта, дванадцять категорій історичної свідомості, за допомогою яких опрацьовувався історичний матеріал та писалися історичні праці (наративи) тієї доби. Ці дванадцять категорій історичної свідомості систематизуються ним у три стратегії наративізації (пояснення й інтерпретації історичного матеріалу): пояснення за допомогою побудови сюжету (роман, трагедія, комедія, сатира), пояснення за допомогою аргументації або формального доказу (з позиції формізму, органіцизму, механіцизму та контекстуалізму), пояснення за допомогою ідеологічного підтексту (анархізм, консерватизм, радикалізм, лібералізм).²³

Вайт наголошує, що ми не можемо говорити про існування позаідеологічних засад для об'єктивного розгляду різних концепцій історичного процесу та історичного знання. Відповідно, також немає підстав стверджувати, що одна концепція історичного знання є більш «науковою», ніж інша. В цьому контексті він намагається показати, у який спосіб наші ідеологічні переконання є включеними в спроби зрозуміти і пояснити історичне поле та сконструювати вербальну модель історичних подій та процесів в оповіді.²⁴ Аналізуючи історичні праці Вайт приходять до наступного висновку:

Я вважаю, що етичний вимір історичної праці знаходить своє відображення в типі ідеологічного підтексту, за допомогою якого естетичне сприйняття (побудова сюжету) та когнітивна операція можуть бути поєднані у такий спосіб, щоб виводити приписуючі твердження з тих, котрі можуть здаватися чисто описовими або аналітичними. [...] У

²² Там само. – С. 241-242.

²³ White H. *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press, 1975. – С. 7-26.

²⁴ Там само. – С. 26.

будь-якому випадку, моральний підтекст даної історичної аргументації має бути виведений із тих відносин, які, як вважає історик, існували в розглянутій сукупності подій між сюжетною структурою нарративної концептуалізації з однієї сторони, і формою аргументації, запропонованої як експліцитно «наукове» (або «реалістичне») пояснення цієї сукупності подій з іншої сторони.²⁵

Ці розмірковування Вайта є надзвичайно важливими і, навіть, переломними щодо майбутнього напрямку його дослідницьких пошуків і розвитку нарративної філософії історії загалом. Виділення окремого ціннісно-ідеологічного виміру історичної оповіді має два вагомні наслідки: (1) вимога наукового аналізу ідеологічних підтекстів історичних праць, а отже, й ціннісно-нормативного компоненту історичного знання та його практичної функції, що раніше просто відкидалося як сфера «ненаукового» в історії (пізніше Вайт більш глибоко розгляне ці питання в своїй роботі *Практичне минуле*;²⁶ (2) визначальна роль історика в конструюванні нарративу, однак історика не абстрактного, а «практикуючого», тобто такого, який формується в певному професійному колі («інтелектуальній спільноті» за Голдстейном) і працює в певному культурному середовищі.

У цьому ракурсі стаття *Тягар історії* посідає важливе місце в інтелектуальному доробку Вайта. В ній він чітко і відверто стверджує, що важливим завданням сучасного історика («тягар історика») є відновлення гідності історичних наук на основі, яка зробить їх співзвучними цілям і завданням інтелектуальної спільноти в цілому, тобто трансформувати історичні науки таким чином, щоб дозволити істориків брати позитивну участь у звільненні сучасності від «*тягаря історії*».²⁷ Щоб досягти цієї мети історик має, на його думку, перш за все, визнати виправданість нинішнього бунту проти вивчення «минулого заради минулого». Сучасна західна людина має вагомні підстави вважати, що історична пам'ять у тому вигляді, в якому вона існує зараз, мало чим може допомогти в пошуку адекватних рішень сучасних соціокультурних проблем.

Для того, хто чутливий до радикальної несхожості нашого сьогодення на всі минулі ситуації, вивчення минулого «як самоцілі» може виглядати лише як бездумний обструкціонізм, як свідомий опір спробі зблизитися з сучасним світом у всій його дивовижності і таємничості. У світі, в якому ми щодня живемо, той, хто вивчає минуле «як самоціль», повинен виглядати або антикваром, що тікає від проблем

²⁵ Там само. – С. 27.

²⁶ White H. The Practical Past. Evanston: Northwestern University Press, 2014.

²⁷ White H. The Burden of History. *History and Theory*. 1996. Vol. 5. № 2. – С. 124.

сьогодення в суто особисте минуле, або культурним некрофілом, тобто тим, хто знаходить у мертвому і вмираючому цінність, яку ніколи не зможе знайти в живому. Сучасний історик має утвердити цінність вивчення минулого не як «самоціль», а як спосіб надання перспективи для сьогодення, що сприяє вирішенню проблем, властивих нашому часу.²⁸

Мехді Гасемі зауважує, що цей заклик Вайта до істориків відмовитися від вивчення минулого як самоцільі, або кінцевого буття, і прагнути бути корисними у вирішенні важливих проблем сьогодення є спробою реісторизації історії. Реісторизація – це фактично спроба запропонувати таке перепрочитання історії, яке може допомогти переосмислити погляди на історію і запропонувати читачам нові сенси.²⁹

Важливим аспектом в досягненні цієї мети для сучасних істориків має бути також методологічне «переоснащення», тобто більш активне залучення до своєї роботи концептуальних й методологічних напрацювань сучасної науки та сучасного мистецтва (технік аналізу та репрезентації, які сучасна наука та сучасне мистецтво запропонували для розуміння операцій свідомості та соціальних процесів). Вайт наполягає, що історик може претендувати на свій голос у сучасному культурному діалозі лише в тій мірі, в якій він серйозно ставиться до запитань, які мистецтво і наука його часу вимагають від нього ставити стосовно минулого. Він наголошує, що успіх історії як науки в ХІХ столітті був обумовлений не лише тим, що саме тоді історія постала як особливий спосіб погляду на світ, а й тим, що між історією, мистецтвом, наукою та філософією існував тісний взаємозв'язок і взаємообмін.

Правильніше було б визнати, що початок ХІХ століття був часом, коли мистецтво, наука, філософія та історія об'єдналися у спільному прагненні осмислити досвід Французької революції. Найбільше вражає в досягненні цієї доби не «відчуття історії» як таке, а готовність інтелектуалів у всіх цих галузях знання переступати кордони, що відділяли одну дисципліну від іншої, і відкриватися для використання яскравих метафор для організації реальності, незалежно від їхнього походження з певних дисциплін чи світоглядів. Таких людей як Мішле і Токвіль правильніше називати істориками лише через їхній предмет дослідження, а не через їхні методи. Що стосується їхнього методу самого по собі, то їх так само легко можна назвати науковцями, митцями чи філософами. Те саме можна сказати про таких «істориків», як Ранке та Нібур, про таких «романістів», як Стендаль і Бальзак,

²⁸ Там само. – С. 125.

²⁹ Ghasemi M. Revisiting History in Hayden White's Philosophy. SAGE Open. 2014. Vol. 4(3). – С. 6.

про таких «філософів», як Гегель і Маркс, і про таких «поетів», як Гейне та Ламартін.³⁰

Проте в ХХ ст. ситуація змінилася, оскільки наука і мистецтво виявилися більш відкритими до змін, поступово відмовлялися від багатьох попередніх уявлень, щоб бути готовими розуміти і взаємодіяти з більш швидким і мінливим світом. Митці, науковці та філософи не перестали цікавитися історичними питаннями, однак почали ставитися до істориків як до «хранителів застарілих уявлень про те, що таке наука і мистецтво». На думку Вайта, це було справедливим, оскільки історики другої половини ХІХ століття – початку ХХ століття продовжуючи розглядати свою роботу як поєднання мистецтва і науки, бачили її як поєднання романтичного мистецтва, з одного боку, і позитивістської науки, з іншого. Тому Вайт приходить до висновку, що «коли історики стверджують, що історія є поєднанням науки і мистецтва, вони зазвичай мають на увазі поєднання суспільних наук *кінця ХІХ століття* і мистецтва *середини ХІХ століття*. Тобто, здається, вони прагнуть не більше, ніж до синтезу способів аналізу та вираження, які лише своєю давністю заслуговують на похвалу. Якщо це так, то і митці, і науковці мають право критикувати істориків *не тому, що вони вивчають минуле*, а тому, що вони вивчають його за допомогою *поганої науки і поганого мистецтва*».³¹

На думку Вайта, історія завжди була мультидисциплінарною галуззю знань, схожою на бриколаж в плані своєї методології. Історики завжди запозичують з інших дисциплін об'єкти дослідження, які волею чи неволею змушені досліджувати, просто тому, що вони живуть у тому ж світі, що й їхні головні об'єкти аналізу. Так, наприклад, історики часто досліджують економічні явища та мистецькі феномени, а також політичні та соціальні структури, які їх цікавлять в першу чергу. Таким чином, вони залучають стільки експертних знань з інших дисциплін, скільки вважають за потрібне для того, щоб належним чином обґрунтувати результати свого дослідження. Такий бриколаж є набагато більш конгеніальним для спільноти професійних істориків, ніж будь-які спроби імпортувати методологію, скажімо, теорії раціонального вибору у вивчення політики італійських комун ХІІ століття.³²

³⁰ White H. The Burden of History. *History and Theory*. 1996. Vol. 5. №2. – С. 126.

³¹ Там само. – С. 127.

³² Domanska E. A Conversation with Hayden White. *Rethinking History. The Journal of Theory and Practice*. 2008. 12:1. – С. 14.

Згідно з позицією Вайта, сучасний історик має рішуче протистояти динамічним і руйнівним силам сучасного життя. Історик нікому не приносить користі, конструюючи уявну тяглість між сучасним світом і тим, що йому передувало. Навпаки, ми потребуємо історії, яка вчитиме нас переривчастості більше, ніж будь-коли раніше, тому що мінливість, переривчастість, розрив і хаос становлять характерні особливості сучасного світу. Більш того, він зауважує, що лише добросовісна історична свідомість може по-справжньому кидати виклик світові щосекунди, бо лише історія є посередником між тим, що є, і тим, що, на думку людей, має бути, зі справді гуманізуючим ефектом. Проте історія може служити гуманізації досвіду лише в тому випадку, якщо вона зможе залишатися чутливою до більш загального культурного контексту, з якого вона виходить і до якого повертається.³³

Вайтівську ідею про гуманізуючу місію історичної науки та особливу роль історика в її успішному здійсненні активно підтримують Ева Доманська та Йорн Рюзен. Так, на думку Доманської, перед історією сьогодні поставили два важливі виклики: по-перше, окреслити шляхи творення і посилення почуття «спільної людськості» (видової солідарності людини) й демонстрація того, на чому вона ґрунтувалася та як змінювалася в історичному контексті; по-друге, постійно підтримувати переконання, що варто бути людиною.

Історія повинна створювати таке знання про минуле, яке для особистості та спільноти буде мати, як цінність виживання (*wartość przeżycia*) в критичних ситуаціях, так і сприяти певній етичній поведінці.³⁴

Доманська пропонує формат мікроісторій як один з можливих варіантів творення такого майбутнього знання про минуле. Мікроісторії дають можливість змалювати сповнений конфліктів і дилем спосіб життя в малих громадах, де важливими є ідеї спільноти, сусідства, дружби, гостинності, міжлюдських зв'язків, неортодоксальної віри та справедливості, яка не завжди спирається на юридичні закони. Тому це більш гуманістична та позитивна історія, яка вірить в людину, і попри часом травматичний досвід, про який оповідає, вона підтримує надію на можливість впливу особистості та колективу на зміни. Мікроісторії пропонують візії локальних мікросвітів, які пов'язані з проектами учасницької, спільнотної демократії, що будується знизу. Доманська переконує, що тут не йдеться про пропагування наївної

³³ White H. *The Burden of History. History and Theory*. 1996. Vol. 5. № 2. – С. 134.

³⁴ Доманська Е. Історія та сучасна гуманітаристика: дослідження з теорії знання про минуле. Київ: Ніка-Центр, 2012. – С. 7.

ідеї всеосяжного консенсусу, але про можливу відповідь на питання: чи (і як) ми можемо жити разом? Вона вважає, що ми потребуємо пристосованої до реалій сучасного світу науки про життя разом і історія може відіграти в її творенні важливу роль, а можливо, навіть повинна сама нею стати.³⁵

Йорн Рюзен наполягає, що в сучасному світі історія виконує важливу для кожної спільноти «орієнтирну» функцію. Історичні питання, особливо чутливого і суперечливого характеру, виникають із сучасного світу. Тому щоб орієнтуватися у часовій змінюваності світу, потрібна історія як культурно доконечна орієнтирна величина.³⁶

Історичне мислення відповідальне за формування у своїх адресатів здатності зважати на історичний досвід у системі усвідомлення себе. А тому воно має полегшувати тягар минулого, звільняючи натомість ширшу перспективу майбутнього.³⁷

На думку Рюзена, у метафоричному сенсі можна говорити про лікувальну й терапевтичну функцію історії, за реалізацію якої відповідають історики. Історична наука з суто логічних причин являє собою культурну практику детравматизації, оскільки «травма» від конкретної події чи серії подій з'являється трохи пізніше у часі (є наслідком травматичного досвіду). Історичний досвід перетворюється на травматичний, коли його не можливо або важко з певних причин інтегрувати до інтерпретаційного зв'язку, який культурно орієнтує людську діяльність. Травма зумовлює порушення практичного життєвого процесу, що має долати історик через переосмислення з метою включення травматичних подій чи ситуацій до дієвих інтерпретаційних взаємозв'язків практичного орієнтування життя. Травматичний досвід зумовлює тяжку боротьбу за інтерпретацію, але історизація травматичного досвіду є одним з найефективніших засобів подолання його руйнівних наслідків. Рюзен наголошує, що тієї хвилини, коли починають розповідати історію про те, що сталося, вже роблять перший крок на шляху до інтегрування руйнівних подій у розуміння світу і себе. В результаті, історична оповідь відводить травмі власне місце в часовому ланцюзі подій, створюючи у такий спосіб її зміст і значення. Коли травматична подія отримує «історичні» зміст і значення, її травматичний характер зникає. Така детравматизація через історизацію

³⁵ Там само. – С. 8.

³⁶ Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення. Львів: Літопис, 2010. – С. 182, 197.

³⁷ Там само. – С. 276.

може відбуватися за різними стратегіями, повна відповідальність за що покладається саме на істориків.³⁸

Коли ми говоримо про відповідальність, то, як правило, маємо на увазі відповідальність за те, що роблять, або чого не роблять, але мали би зробити. Проте, водночас відповідальність можна розглядати як позицію у розумінні й інтерпретуванні людської діяльності чи бездіяльності. Саме в цьому сенсі можна говорити про відповідальність як завдання для історичної науки з точки зору позиції Рюзена. Важливо підкреслити, що історик є відповідальним не за самі події минулого, а за їхню інтерпретацію та представлення у своїй праці. Тут виникає суперечливий аспект, пов'язаний з методологічними правилами історичних досліджень, які мають гарантувати об'єктивність історичного знання, а саме: чи передбачають ці правила історичну відповідальність або ж, можливо, утверджують безвідповідальність істориків? Рюзен розмірковує наступним чином:

Історичну об'єктивність можна схарактеризувати як істину, що її досягають через методичні процеси пізнання, що стосуються досвіду минулого. Історичну відповідальність можна схарактеризувати як істину, що її досягають через дискусивні процедури, за чиею допомогою історичні знання виконують свої культурні функції в соціальному житті. Першу істину можна назвати теоретичною, другу – практичною. Якщо ж звернутися до питання про відповідальність, тоді з огляду на науку його можна уточнити так: суперечать ці обидві істини одна одній чи підтверджують і доповнюють одна одну? Якщо виходити із суперечності, тоді науковий характер історії потрібно розуміти як інституалізовану безвідповідальність історичного мислення. А якщо виходити із взаємного підтвердження чи доповнення, тоді стають сумнівними методичні норми дослідження, які зобов'язують історика додержуватися суворої нейтральності в пізнавальному поводженні з досвідом минулого.³⁹

З метою роз'яснення цієї «незручної» альтернативи він виокремлює три часові виміри історичної відповідальності: відповідальність за сучасне, відповідальність за майбутнє та відповідальність за минуле. Перший з них є найбільш очевидним, оскільки історики несуть відповідальність перед своїми сучасниками за реалізацію специфічних наповнених цінностями потреб в орієнтирах, пов'язаних з осучасненням минулого. Історична наука відповідальна за колективну пам'ять і за її впорядкування та спрямування через керовані ними пізнання й репрезентацію. Другий часовий вимір доповнює відповідальність за

³⁸ Там само. – С. 209-211, 270, 283.

³⁹ Там само. – С. 272.

сучасне, однак спрямований а майбутнє. Історики відповідальні за майбутнє настільки, наскільки воно є справою осучаснення минулого. Немає жодного історичного мислення, наголошує Рюзен, без більш чи менш прихованої перспективи часової зміни, яка вказує у майбутнє і через наміри діє як культурний чинник у спрямованості людської діяльності. Третій часовий вимір стосується безпосередньо минулого. Історики відповідальні за освоєння спадщини минулого, тому мають справедливо ставитися до людей минулого й опрацьовувати злочини і жахіття, що теж належать до цієї спадщини. Це той вид відповідальності, який зараз звертає на себе найбільшу увагу не лише теорії історії, а й політики пам'яті в царині історичної культури. Морально відповідальна позиція стосовно реалізації практичних цілей історії є необхідною, оскільки історія становить собою інтегральну частину як гуманітарного знання в широкому сенсі, так і культурного орієнтування практичного життя. Без історичної свідомості не можна бути компетентним учасником соціального і політичного життя.⁴⁰ Вайт пропонує цікаву метафору «мосту» [a bridge], який історик вибудовує у своєму дослідженні із сучасного в минуле. Якщо метою історичного дослідження є реконструкція минулого, яким воно було в дійсності, якщо історичне дослідження являє собою міст, що перекидається через прірву між будь-яким минулим і теперішнім, з якого має бути розпочато історичне дослідження, то таке наведення мосту передбачає уявлення (онтологічне) про теперішнє, яке водночас є неперервним з тією частиною минулого, що становить об'єкт інтересу, і водночас відмежованим від нього. Про те, що цей об'єкт колись існував, свідчить наявність у теперішньому тих артефактів – документів, пам'ятників, предметів, інституцій, практик, звичаїв, які несуть у собі аспект «старого» (того, що колись було молодим) і «мертвого» (того, що колись було живим). Він порівнює істориків з мостобудівниками, які, прокладаючи мости, порушують природне середовище чи історичні культурні шари, але іншого способу будувати мости не існує, тому будівники мають усвідомлювати свою відповідальність і виконувати свою роботу з максимальною обережністю, що у випадку істориків означає ретельне виконання усіх методологічних процедур історичного дослідження. Наприклад, в стародавніх Греції та Римі у зв'язку з цим вважали, що будівництво (доріг, мостів, тощо) є сакральною справою, яка повинна супроводжуватися жертвоприношеннями та обрядами умилостивлення богів за бажання з'єднати те,

⁴⁰ Там само. – С. 273-274.

що доля та боги роз'єднали між собою.⁴¹

Зміст історичної роботи полягає в опрацюванні залишків (руїн, реліквій, текстів) минулих форм життя, її мета – відновити та відобразити якомога точніше первісні форми життя, знаками та проявами яких ці залишки є, навіть у стані занепаду. Проте, як відомо кожному, хто вивчав реставрацію мистецьких, архітектурних чи археологічних артефактів, кожна реконструкція – картини, будівлі, стіни, документа, інструменту чи зброї – вимагає не лише значної кількості оригінальних елементів, але й значної кількості руйнувань оригіналу.

Відновлення того, що Бог, час, людина чи природа зруйнували, є делікатною технічною справою, але також і питанням професійної етики, що ґрунтується на складному питанні відповідальності сучасних людей перед своїми попередниками.⁴²

Підсумовуючи, слід підкреслити, що соціальна та політична компетентність громадянина, набута завдяки знанням з історії, передбачає його здатність приймати виважені рішення з урахуванням наслідків своїх рішень та дій. Ця здатність є однаково важливою для функціонування демократичних суспільств як в звичайних умовах, так і в перехідні періоди, який ми зараз переживаємо на власному досвіді. У цьому контексті запропонований переклад статті американського теоретика історії Хейдена Вайта «Тягар історії» набуває надзвичайної актуальності. Вайт звертає увагу до важливих концептуальних й методологічних проблем сучасної історичної науки – прихильність до «традиційних» практик історіописання доби XIX ст., орієнтацію на моделі науки і мистецтва позаминулого століття, а також консервативність у відношенні до нових підходів і методів сучасної філософії науки і теорії літератури та мистецтва. У той час, як історія має бути простором для «методологічного космополітизму» і не боятися активно залучати методи та підходи з інших галузей знання, передусім із суспільних і гуманітарних наук, але не тільки. Методологічна неоднозначність історії, що є її природною властивістю, відкриває для неї можливості, яких не має жодна інша дисципліна. Історична наука є повноцінною наукою на рівні «дослідження», але й також здатна продуктивно залучати і поєднувати методи науки на рівні «організації» історичного знання й техніки репрезентації з літератури та мистецтва на рівні його «репрезентації». Це має забезпечити максимальну успішність

⁴¹ White H. History as Fulfillment // Philosophy of History After Hayden White. Ed. by Robert Doran. London and New York: Bloomsbury Academic, 2013. – С. 36.

⁴² Там само. – С. 35.

історії як системи знань. Крім того, головним мотивом цієї праці Вайта є наголошення на другій важливій функції історичної науки поряд з вивченням минулого, а саме: постійне осмислення питання, як минуле можна використати для здійснення етично відповідального переходу від сучасності до майбутнього, позбавленого «тягаря історії» (негативних патернів поведінки, наприклад агресії у зовнішній політиці стосовно сусідніх країн, травматичного історичного досвіду у зв'язку з такою агресією, тощо). Визначальну роль у цьому процесі звільнення суспільств від подібного роду наслідків минулого – «тягаря історії» – відіграють історики. Маються на увазі не окремі історики, що займаються такими складними темами, як війни, масове насилля й репресії, геноциди (у тому числі – голодомори), а історики як певний суспільний кластер – цех, в якому «ремесло історика» – сукупність концептуальних і методологічних інструментів у роботі з минулим – передається із покоління в покоління. Тому на рівні з принципами наукової об'єктивності та істинності, ми маємо серйозно і усвідомлено приймати принцип етичної відповідальності історика, тобто реалізацію «гуманізуючого ефекту» від вивчення історії.

References

1. *Collingwood R.G.* The Idea of History. Oxford: Clarendon Press, 1946.
2. *Danto A.C.* Narration and Knowledge. New York: Columbia University Press, 2007.
3. *Domanska E.* A Conversation with Hayden White. Rethinking History. *The Journal of Theory and Practice*. 2008. Vol. 13(1). P. 3-21.
4. *Domanska E.* Istoriiia ta suchasna humanitarianistyka: doslidzhennia z teorii znannia pro mynule. Kyiv: Nika-Tsentr, 2012.
5. *Dray W.* Explaining What in History // Theories of History. Ed. by Patrick Gardiner. New York: Free Press, 1959.
6. *Ghasemi M.* Revisiting History in Hayden White's Philosophy. SAGE Open, 2014.
7. *Goldstein L.* Historical Knowing. Austin and London: University of Texas Press, 1976.
8. *Hempel C.G.* The Function of General Laws in History. *The Journal of Philosophy*. 1942. Vol. 39(2). P. 35-48.

9. *Karnap R.* Podolannia metafizyky lohichnym analizom movy. *Aktualni problemy dukhovnosti*. Vyp. 24. Kryvyi Rih, 2023. P. 119-139.
10. *Karnap R., Han H., Neirat O.* Naukove svitorozuminnia – Videnskyi hurtok. *Aktualni problemy dukhovnosti*. Vyp. 13. Kryvyi Rih, 2012. P. 97-114.
11. *O'sullivan L.* Leon Goldstein and the Epistemology of Historical Knowing. *History and Theory*. 2006. Vol. 45(2). P. 204-228.
12. *Riuzen Y.* Novi shliakhy istorychnoho myslennia. Lviv : Litopys, 2010.
13. *White H.* History as Fulfillment // *Philosophy of History After Hayden White*, edited by Robert Doran. London and New York : Bloomsbury Academic, 2013.
14. *White H.* Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, 1973.
15. *White H.* The Burden of History. *History and Theory*. 1966. Vol. 5(2). P. 111-134.
16. *White H.* The Practical Past. Evanston: Northwestern University Press, 2014.

THE BURDEN OF THE HISTORIAN AND THE DIGNITY OF THE HISTORICAL SCIENCES IN HAYDEN WHITE'S PHILOSOPHY OF HISTORY

Olena Mishalova

Abstract. The paper is devoted to the main ideas of the important work of the American history theorist Hayden White – *The Burden of History*, which is extremely interesting both from the point of view of the evolution of White's own philosophical and methodological approach to the study of history, and from the point of view of the development of the modern theory of history within the framework of analytical philosophy. The author aims to put into context the methodological struggles of the philosophy of history in the mid-twentieth century, which became preconditions for writing this significant work for the development of modern philosophy of history. It should be noted that for the broader academic community, White's article still often remains in the shadow of his better-known work *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (1973), which is not surprising given the theoretical and practical value and weight of this fundamental work. However, it should be highlighted that White's intention to radically rethink the conceptual and methodological tools of historical science and its role in society was clearly declared in his work *The Burden of History*, published in 1966. The paper emphasizes that the social and political competence of citizens, obtained through knowledge of history, implies the ability to make reasoned decisions, taking into account the consequences of their decisions and actions. This ability is crucial for the functioning and survival of democratic societies. In this context, the proposed translation of White's *The Burden of History* becomes extremely relevant. White draws attention to the important conceptual and methodological problems of modern historical studies: commitment to the «traditional» practices of nineteenth-century historiography, orientation to the models of science and art of the century before last, and conservatism in relation to new methodological approaches of modern philosophy of science, literature and art theory. White argues that history should be a space for «methodological cosmopolitanism» and should not be afraid to actively engage methods and approaches from other fields of knowledge, especially from other social sciences and humanities. The methodological ambiguity of history, which is its natural property, opens up opportunities for it that no other discipline has. Historical science is a full-fledged science at the level of «research» and is also capable of productively combining the methods of science and representation techniques from literature and art at the level of its «organization and representation». In addition, the main motive of White's proposed article is to emphasize the second important function of historical science along with the study of the past, namely, the constant rethinking of how the past can be used to make an ethically responsible transition from the present to the future, free from the «burden of history» (negative patterns of behavior, such as aggression in foreign policy toward neighboring countries, traumatic historical experience in connection with such aggression, etc.). Historians play a decisive role in this process of liberating societies from this kind of consequences of the past – «the burden of history». Therefore, along with the principles of scientific objectivity and truth, we must seriously and consciously accept the principle of ethical responsibility of the historian, which means realizing of the «humanizing effect» of studying history.

Keywords: «the burden of history», historical narrative, science, art, historian's responsibility.

Надійшла до редакції 28 серпня 2024 р.

Мішалова Олена Віталіївна

Кафедра філософії

Криворізький державний педагогічний університет

просп. Університетський, 54

м. Кривий Ріг

50086

Mishalova Olena

Department of Philosophy

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Universytetskyi ave., 54

Kryvyi Rih

50086

<https://orcid.org/0000-0001-5469-6451>

elenmishalova@gmail.com

<https://doi.org/10.31812/apm.7726>